

Jelentős gondot okoz a fiatalok bekapcsolása a gyűjtőmunkába. A szakkörvezetők jobb felkészítésével sokat lehetne javítani a középiskolás diákok pályamunkáinak színvonalán, de *különösen a főiskolák és egyetemek hallgatói között kellene erőteljesebben népszerűsíteni a néprajzi gyűjtőmunkát*, mert a középiskola elvégzése után a fiatalok zöme örökre elvész a gyűjtőmozgalom számára.

Sajnálatos – s itt megint csak a legjobbak kivételek –, hogy a pályázók többségénél hiányzik a témák folyamatos egymásra építése, végigvitele, az alapokból felépülő folyamatos kutatómunka. A legjobbaknál éppen az figyelhető meg, hogy *évek alatt építenek fel egy témát* a különböző kérdéskörök elmélyítésével vagy a terület bővítésével. Talán az tűnne szerencsésnek, ha a rendszeresen pályázók évek alatt felépítenék pl. lakóhelyük, szűkebb régiójuk „monográfiáját”. Erre a tudatos és rendszeres végigdolgozásra, a leírt jelenségek ily módon való összefűzésére sajnos kevés példa van, holott az egyes pályázók akár több kötetre való anyagot összegyűjtöttek már, s kisebb-nagyobb fejezetekben meg is írták azt.

Borsod megyében a pályázat első évében összesen 3000 Ft állt rendelkezésre a pályázók jutalmazására. Noha ennek ma tízszeresét oszthatjuk szét évenként, gyakran ez is kevésnek tűnik, *s a jutalom olykor a pályázat gépeltési díját sem fedezi*. Bővíteni kell tehát a pályázat, illetve az egész gyűjtőmozgalom anyagi bázisát. Ennek egyik útja talán az érintett területek társadalmi szerveivel, sőt termelőüzemeivel, termelőszövetkezeteivel való kapcsolatfelvétel lehet.

A miskolci Herman Ottó Múzeum 1981-ben – Istvánffy Gyula halálának 60. évfordulóján, s a nevét viselő pályázat 20. évfordulóján – *Istvánffy Gyula-díjat* alapított. Ezt az emléklapoktat minden évben a legjobb pályamunka szerzőjének ítéli oda a bíráló bizottság, amennyiben van kiemelkedő szintű munka. A 9 cm átmérőjű bronzplakett *Varga Éva* miskolci szobrászművész alkotása.

Dr. Viga Gyula

Történelmi-honismereti szeminárium Pozsonyban

A csehszlovákiai forradalmi hagyományok ápolása jegyében 1982. március 20–21-én országos szemináriumot rendezett Pozsonyban a CSEMADOK Központi Bizottsága és az SZLKP Központi Bizottsága Marxizmus–Leninizmus Intézete. Viliam Plevza akadémikus, az SZLKP KB Marxizmus–Leninizmus Intézetének igazgatója előadásában behatóan foglalkozott a csehszlovákiai magyar egyetemi és főiskolai hallgatók és fiatal értelmiségiek egykori mozgalmával, a Sarlóval. Tüzetesen elemerte a mozgalom keletkezésének körülményeit, utalt a cseh és szlovák testvérmozgalmakkal, a Levá Frontával és a DAV-val való kapcsolatára, s végül kiemelte, hogy miután a Sarló eljutott a tudományos szocializmus tanainak vállalásáig, s tagjainak jelentős része belépett a CSKP-be, a mozgalom lényegileg beolvadt a forradalmi munkásmozgalom kereteibe. Sándor László irodalomtörténész, a Sarló egykori tagja előadásában a mozgalommal kapcsolatos személyes emlékeit elevenítette fel, a Sarló munkájának számos olyan mozzanatát ismertette, amelyekkel eddig az irodalom nem foglalkozott. Csanda Sándor, a Komensky Egyetem tanszékvezető tanára előadásában a Sarló tagjainak és az első köztársaság haladó íróinak a Korunk folyóirattal való kapcsolatáról beszélt. Ismertette az írók Korunkban megjelent írásait, és a marxista kritika szemszögéből bírálva őket, megfelelő értékrendet állapított meg számukra. Viliam Plevza akadémikus az előadásokat követő vita lezárása után javasolta a Sarló csehszlovákiai dokumentumainak összegyűjtését. Gyűjtőhelyül az SZLKP KB Marxizmus–Leninizmus Intézetét ajánlotta fel. Javasolta továbbá, hogy a Kossuth Könyvkiadó kiadásában 1978-ban megjelent *Ez volt a Sarló* című visszaemlékezés- és tanulmánygyűjtemény anyagát – a DAV-ról szóló tanulmányokkal kiegészítve – szlovák nyelven is adják ki. Végül elhangzott egy javaslat arra vonatkozóan, hogy a gombaszögi tábor színhelyét, ahol 1928 augusztusában sor került a Sarló megalakulására, emléktáblával jelöljék meg. A szeminárium résztvevői a javaslatokat egyhangúlag elfogadták.

A Budapesti Üzemtörténeti Szakcsoport munkájáról

Az I. budapesti üzemtörténeti konferencia határozata alapján alakult meg a Hazafias Népfront Honismereti-Helytörténeti Munkabizottsága Üzemtörténeti Szakcsoportja, amely a Fővárosi Művelődési Házban 1981 májusában tartotta első összejövetelét. Ezt követően elsősorban három területtel foglalkoztak: 1. *Üzemtörténeti szakkörök* létrehozása, működésük segítése, 2. *Üzemtörténeti gyűjtemények* létesítése, fejlesztésükhöz szükséges segítségnyújtás, 3. *Üzemtörténet-trás*.

Kerényi György és Pócsy Ferenc

Gunda Béla

álltak a szlovákiai sarlósokkal, írásokat küldtek a kolozsvári *Korunk*-ba és részt vettek a Fábíán Dániel vezette Bartha Miklós Társaság munkájában. Az 1930-as években ebben a kollégiumban nevelt Olt Károly, s Kelet-európai Szemináriumi előadásai során maga köré gyűjtötte a haladó szellemű fiatalságot. Ebben a légkörben kezdte meg előkészítő munkáját a kemsei munkaközösség. „Mikor ehhez a munkához hozzánk kezdünk, már jól ismertük a sarlósok tevékenységét, volt alkalmunk összevetni Szabó Dezső, Móricz Zsigmond faluképét a szlovák Milo Urban Élő ostor-ával, ezzel a egyszerű szlovák regénnyel... Munkaközösségünkben Pócsy Ferenc nagyszalon-tai mérnökhangató jól ismerte a román nyelvet, s az ő segítségével tanulmányoztuk Gusti Dimitrie és főleg fiatal tanítványai, Herseni Traian, Stahl Henri módszertani tanulmányait” — emlékezett vissza az indulás évére, a Herder-díj átvétele alkalmából, Gunda Béla néprajztudós.⁷

A 157 lelket számláló dél-baranyai falucska kiválasztása Gunda Bélától származik, aki mint kezdő néprajzkutató már járatos volt a helyszínen. A helyszíni munkát csaknem másfél éves elméleti szemináriumi felkészülés előzte meg. „Mielőtt belekezdünk volna a falukutatásba, illetőleg falugondozásba, igyekeztünk a szükséges előismereteket megszerezni” — írja Kovács Imre a Magyar Szemleben 1935-ben megjelent ismertető tanulmányában.⁸ „A szeminárium tagjaitól különben is megkívánjuk a komoly munkát, és ha valaki a szeminárium tagja akar lenni, annak el kell mélyednie egy olyan tudományágban, mely mint segédtudomány, a falumunkánál számításba jöhet.” Az ifjú tudósjelöltek történelemmel, földrajzzal, szociológiával, néprajzzal, társadalmi morfológiával, statisztikával, agrár-, szövetkezet-, földbirtok- és népesedéspolitikával, mezőgazdasággal, közigazgatással és szociálpolitikával foglalkoztak. A választás szándékosan esett kis településre. Így vált lehetővé, hogy a rendelkezésre álló két hét alatt a csoport valamennyi tagja személyes kapcsolatot alakítson ki a falu lakosságával. Igyekeztek minél többet a munkálkodó nép között tartózkodni, tevélegesen részt venni a falu mindennapi életében, a ház körüli és a mezei munkában egyaránt. A folyamatos megfigyeléseket ki-ki külön naplóba vezette, majd a tapasztalatokat naponta közösen megbeszélték. A helyzetfelmérés elkészítéséhez mindenki a szakmai felkészültségének, tudományos érdeklődésének megfelelő részleteket tanulmányozta alaposabban. Vizsgálódásuk az alábbi szakterületekre terjedt ki: fizikai és emberföldrajz, néprajz, zenefolklor, családszociológia, erkölcs, parasztháztartás, mezőgazdasági munkavégzés, szociális problémák. Ez utóbbin belül a falu és egyben Dél-Baranya egyik legsúlyosabb társadalmi problémája: az egyke. A falu lakossága — miután megismertették velük a munkaközösség célkitűzését — jóindulatú figyelemmel kísérte munkájukat. Sor került közös táborúzra, népdaléneklésre, szavaltokra. A látott élményekről sok fotót készítettek. Kezdetben — kiforratlan gyakorlati munkamódszer hiányában — a Gusti-féle kérdőíves módszerrel dolgoztak, de csakhamar tapasztalták, hogy előre megfogalmazott kérdésekkel, s általában a kérdőíves módszerrel nem minden jelenséget lehet számba venni. A helyi

⁷Gunda Béla: i.m.

⁸Kovács Imre: Falumunka a Pro Christo Diákok Házában. Magyar Szemle. 1935.

⁹Gunda Béla: Kutatómunka egy ormánsági faluban. Magyar Szemle, 1935.

¹⁰Elsüllyedt falu a Dunántúlon. Bp., 1936. 154. old.

2. A vasárnap nem a legjobb időpont ezekre a rendezvényekre, amit az is bizonyít, hogy 39 meghívó ment ki, de a 3 helybeli iskolai szakkör képviselőin kívül csak 3 községből jöttek vendégek. Nehéz ügy, mert a pedagógusokat tanítási időben nem engedik el, a vakáció meg – vakáció, a vasárnap meg – vasárnap.

3. Ennek eredménye lett, hogy résztvevők aránya éppen fordított volt: 36 szakköri tag „mutakozott be” 6 vendégnek, holott az lett volna az egészséges, ha hatan ismertették volna a szakkör tevékenységét harminchatnak.

4. A gondokról szinte alig esett szó, pedig vannak. A fejlődést jobban szolgálhatja ezek emlegetése és megvitatása, mint csak az eredmények fősorolása.

5. Legjobban talán az hiányzott, hogy csak tényeket hallhattak a vendégek, de arról vajmi keveset, *hogyan, milyen módszerrel* érik el eredményeiket. A vendégek fejében bizonyára motoszkáltak ilyen gondolatok, de – nyilván illendőségből – nem tettek föl erre vonatkozó kérdéseket, pedig valószínűleg az érdekelte volna őket igazán, és a mozgalom is ezzel nyert volna még többet.

Az elgondolkoztató tapasztalatokat így hát maguk a rendezők gyűjtötték össze. Valóban ritka dolog, hogy valami első nekifutásra tökéletesre sikerüljön, de éppen a tapasztalatok *összinté* összegezése a biztosíték, hogy a jövőben hasznosabban folytatódjék a különben jó elgondolású akció.

K. S.

Történelmi emlékek a Pécs melletti Jakab-hegyen

Pécs város közvetlen szomszédságában, a Nyugati-Mecsek legmagasabb részén, a 602 m magas Jakab-hegyen a közelmúltban kezdtek meg egy Árpád kori kolostor romjainak feltárását. A kedvező természeti adottságok következtében ezen a területen már az i. e. második évezred közepén kora vaskori illír nép települt le. Az i. e. VII. század körül a kelet felől beözönlő nomád népek elleni védekezésül az illír lakosság nagy földvárát épített menedékkül. Ezeket természetkezési helyül is használták, amit a nemrégiben feltárt halomsírok is igazolnak.

I. e. 400 körül az illíreket kiszorítják a kelták, akiknek La Tène kultúráját – néha a rátelepült római leletekkel együtt – a hegy keleti részén, az ürögi völgyben is megtalálhatjuk. A hegyek közé rejtett földvárak, sáncok nemcsak az időjárás viszontagságai, hanem a fenyegető ellenség ellen is menedéket nyújtottak.

Az önálló törzsekre különülő kelták fatusias jellegű településeiken fejlett gazdasági életet éltek. Az állattenyésztést, az anyag- és fémművességet, a fegyverkészítés fortélyait, nemkülönböztetve a négykerekes kocsi készítését tőlük tanulták a rómaiak. Van olyan vélemény is, hogy tőlük vették át Pécs ősi *Sopianae* nevét.

A Jakab-hegyen a honfoglalás után remeték éltek az általuk kivájt barlangokban mindaddig, amíg Bertalan pécsi püspök a XII. század elején a tetőn, a kelta sáncokon belül kolostort nem épített számukra. Érdekesen emlékezik meg e történeti tényről Baranya történetírója, Haas Mihály: „A közép századok, mint a szerzetes társulati szellemek kora, honunkban csak ezen egy rendet (ti. a pálosokat) hozták létre. Midőn ugyanis 1215-ben remete Sz. Pál ereklyéje Egyiptomból honunkba áthozatott, a tiszteletére Buda tájain templom építtetett, bizonyos esztergomi Őzséb nevű ajtatos férfiú több társrokonával, ama szent férfit életével követendő a világ zajától elvonult, és Pécs táján magános szemlélődő életet élt: először ugyan bizonyos rendezett szabály nélkül, mígnem 1225-ben Bertalan pécsi püspök egyesíté őket a Patacsra fölötti vadregényes hegyen azon kolostorban, amelyet számukra alapított. Szabályokkal látta el először őket. 1317-ben XII. János Pápa e rendet mint egyházi társulatot megerősíté, Achilles és László pécsi püspök pedig szép jószágokkal ajándékozta meg a rendet. Ezentúl mindinkább kezdett elterjedni s rendez kolostorokat építeni, azokra különösen vadregényes lájakat szemelvén ki. Foglalkozásuk szemlélődés, a vad tájak kiessé tétele, *a hegyvidéki lakosok oktatása és lelki ellátása volt, mire nézve zárdáik a körülterülő vidék ifjainak nevelésére iskolákat nyitottak.* És három század folytában szakadatlanul tudta fegyelmű szigor és változatlan szerzeti jellem fönntartásával a közbecsülést nemcsak megérdemelni, de nevelni is.”

Hazánkban tehát már az Árpádok korában is működtek az úgynevezett kolostori iskolák, amelyek a „hegyvidéki lakosok” tanítását és gondozását ellátták. Bertalan pécsi püspök annyira szerette a pálosokat, az egyetlen magyar eredetű szerzetesrendet, hogy egy malmot vett számukra a Jakab-hegy alatti Ürögben, és két szőlő is a birtokukba került.

1334-ben a rablók garázdálkodása miatt a szerzetesek a jakab-hegyi kolostorból a hegy déli lábánál elterülő Patacsra költöztek, ahol Albert fia Kelemen, a pécsi püspök jobbágya rendelkezésükre bocsátotta az általa épített Boldogságos Szűz-egyházat. Később azonban visszatérhetek Jakab-hegyre, mert a pápai tizedjegyzék az ürögi papot a jakab-hegyi kolostor pálos szerzeteseitől megkülönböztetve említi. Kiváltságaikat 1369-ben I. Lajos király tüzetesen felsorolta és megerősítette. 1533-ban Szapolyai János